

בחזרה אל הסוסים והאיילות

היא לא היתה רק "משוררת", אלא הפכה לנוכחות חיונית בחיינו. לאה גולדברג – ארבעים שנה למותה

(פורסם במוסף "הארץ", 15.1.2010, עמ' 18)

<http://www.haaretz.co.il/hasite/spages/1142624.html>

זו רשימה אישית מאוד. כשהייתי ילד היה עבורי שמה של לאה גולדברג זהה כמעט עם עצם מעשה השירה. היפה הזה, העשוי מלים מתנגנות, היה עשוי כביכול משמה. מאז הייתי פעוט ממש ידעתי את שמה. ידעתי לשיר את "שיר היקינתון" לפני שהבנתי את מלותיו ו"איה פלוטו" ליווה אותי אל השינה מדי ערב כמעט ועד היום אני יודעו בעל-פה מ-א' עד ת'. לא הייתי יחיד בכך. רבים מאוד גדלו על שירה לגיל הרך ועל "דירה להשכיר" ו"המפוזר מכפר אז"ר" שלה וכשהחלו לקרוא בעצמם המשיכו אל "ידידי מרחוב ארנון" ואל "נסים ונפלאות".

היא היתה נוכחת בילדותי ובנעורי כאילו אם גדולה וחכמה שהתבוננה במקום הזה וידעה להגיד עליו את הדברים הנבונים ביותר, הנוגעים לעצם החיים, הגדילה, היכולת לאהוב והיכולת לחוש פחד וחמלה. אני איני אלא עד לדבר הגדול הזה שגולדברג יצרה בחייה, שהתרחש באמת בחיי דורות שלמים: היא לא היתה רק "משוררת", אלא הפכה לנוכחות חיונית. היא היתה שם; היא ליוותה את הילדות והנעורים בדרך האמינה והנכונה ביותר. סיפוריה גדלו עם הגיל, וכאילו יצרו את הגדילה ונתנו לה מלים. הרגש שנוצר בזיקה אליה לא היה הערצה או כבוד אלא אהבה עמוקה.

לכן, כשהתוודעתי בבית הספר התיכון לשירה שנועדו למבוגרים – "משירי הנחל", "משירי הבן האובד" וכמה משירי "על הפריחה" – היה ברור לגמרי שזוהי פסגת השירה, או נכון יותר – זו הגדרתה השלמה ביותר. חברי הטוב משה נתן לי אז במתנה את אוסף שיריה "מוקדם ומאוחר". היו משפטים מתוכו שהפכו למשפטים שלנו ממש. מלותיה חדרו לשיחותינו. משהו בשירים האלה עיצב את דרך המחשבה והתערב בה. היינו נערים חושבים מאוד וחשבנו מחשבות עמוקות על החיים וגורל האדם. קראנו גם את "האומץ לחולין" וכמה פרקים פרי עטה על הספרות הרוסית הגדולה, וכך הפכה האם הגדולה של הילדות גם לתבונה שהתבוננה בהתבגרות. גם בצבא ליוו שירה את שנינו וחדרו אל מכתבינו.

היום, ממרחק השנים, לאחר שקראתי לילדי את "איה פלוטו" ואת "דירה להשכיר" ולאחר שלימדתי מיצירותיה במשך שנים רבות, אני רק נדהם יותר: היוצרת הזאת הצליחה ליצור גוף יצירה היכול ללוות אדם מן העריסה ועד ערש הדווּי, ולכל גיל היא יצרה דבר אחר, דיבור נכון, משמעותי, שאינו שוליים לעיקר אחר.

באותן שנות בית ספר נוצר בי החלום ללמוד בירושלים – אצל לאה גולדברג. ידענו כי היא גם פרופסור לספרות השוואתית באוניברסיטה העברית ומורתנו הדגולה לספרות – רבקה גורפיין – היתה ידידתה. בזכותה למדנו גם את "פֶּר גִּינֶט" בתרגומה של גולדברג. אבל שנה לפני סיום בית הספר, בחורף 1970, נפטרה גולדברג. קראנו לזכרה את השיר "תשובה" (שפורסם שנה קודם לכן ב"מאזניים") שרבקה גורפיין שיכפלה בסטנסיל. ה"תשובה" היא על השאלה – לשם מה צריכים שירה במאה העשרים:

וּמָה לְעֲשׂוֹת בְּסוֹסִים בְּמַאָה הָעֶשְׂרִים?

וּבְאֵיִלּוֹת?

וּבְאֵבְנֵי הַגְּדוֹלוֹת

שֶׁבְּהֵרֵי יְרוּשָׁלַיִם?

קראנו אז גם את ששת שירי "שארית החיים" שפורסמו בדיוק ערב מותה ב"מאזניים", ונראו כמו ספוגים ידיעה בדבר מותה המתקרב. הסטנסילים האלה הצהיבו בתוך מחברתי עוד שנים רבות אחר כך. ויש מין סוד מוזר בשאיפה ההיא ללמוד בירושלים אצל לאה גולדברג: גם אחרי מותה, אחרי השירות הצבאי ומלחמת יום הכיפורים, נותרה השאיפה ההיא ובאתי לירושלים ללמוד אצלה גם בהיעדרה. לא העליתי אותה באוב כמובן, ומצאתי גם כמה מורים דגולים אחרים, אבל האידאה של דרכה היתה כבר בי.

ממרחק השנים אני מבין כי עוד הרבה לפני כן הפכה דרכה, דרך הרוח שלה, לדרך שנראתה לי ראויה מכל ללכת בה, וכל מה שלמדתי נארג וצמח על הגזע הזה. ואפילו בשיר הקטן הזה – "תשובה" – נמצאת תמציתה של הדרך הזאת. בדרך הזאת השירה היא הכלי לדובב את חוויית החיים, החמלה והיופי; הדרך לשמור על ראיית הסוסים והאיילות. היא הדיבור הכלל אנושי הקודם לכל ציונות ומדינה. השירה היא דיבור מוסרי מעצם טיבו. העברית שבה היא עדשה לראיית האוניברסלי ובו וממנו היא רואה את האבנים הגדולות שבהרי ירושלים. בשפה הזאת ברור: היא אינה פריפריה של מרכז רחוק. היא אינה פרובינציה של דבר. מרכזה טמון בתוכה. בלאה גולדברג נשמר רצף חי ואמין בין עולמם של דנטה וצ'יכוב לבין "הרי ירושלים". מרגע שנוצרה המשקפת הזאת, המוחקת את האו-או המנסר מתחת לעברית; המוחקת את ההכרח לקשר את העברית לתולדותיהן המסתגרות של העברית והיהדות והציונות, אפשר היה לנשום בה בחופשיות. אני חושב שבזכותה השלמתי עם העברית. זה נשמע אולי מוזר: הרי נולדתי כאן ודיברתי עברית מינקות. אבל רק מעט ממנה אהבתי, ותמיד חשתי שאיני יודע אותה באמת. העדפתי לשונות אחרות, גם אם ידעתי אותן עוד פחות. את העברית הסכמתי לדעת רק כאדם מבוגר.

באוניברסיטה למדתי לדעת שלא כולם שותפים לאהבה הזאת את לאה גולדברג. כמה מחברי בחוג לספרות הביעו זלזול מודרניסטי נתן זכי בשירתה, בעולם הסונטים המיושן של "אהבתה של תַרְזָה די מוֹן" ובפואטיקה הקלאסיציסטית הקפדנית שלו. אחד מחברי הראה לי מאמר נאצה רצחני ממש שכתב עליה מורנו הדגול דן מירון עוד בחייה. אני זוכר ששערותי סמרו בפועל ממש כשקראתי אותו. פתאום נאלצתי להגן עליה בתוכי. לא ידעתי אז לנסח את המניעים שפעלו בי וגם לא מצאתי מלים להסביר במה טעה ופשע המורה הדגול הזה במאמר ההוא. אחרי שנים, בספרו "אמהות מייסדות, אחיות חורגות" הוא ריכך קצת את עמדותיו, אבל עדיין ראה בה, כמודרניסט רושף, משוררת של שירה "דקורטיבית" ובז לה משום כך. אבל אז כבר ידעתי שגם הוא, למרות גדולתו, שבוי במום צביונו, וכי יש דברים שהוא אינו רואה, גם אם הם גדולים בעליל, ואולי משום כך בדיוק הוא אינו רואה אותם. כי גדולה רוחנית כשל לאה גולדברג, השלובה באורח שלא ניתן להפרידו באנושיותה, כלומר – בנשיותה, תובעת ממבקר השירה העברית להכיר בכך שהאדם החכם והמשכיל ביותר בדורו, שהפך לבדו וכנגד לא מעט קנטרנים ורשעים למעצמה אמיתית של תרבות, היה אשה.